

סגולה

להיסטוריה

מכתבי האהבה
האבודים של
זאב יעבץ

הורדוס היהודי
שלא הכרתם

חורבן וקדושה
בתל שילה

משחקי מלחמה

פניו המפתיעים של אברהם 'יאיר' שטרן

מדורים

- 3 פתח
- 6 תמונת החודש
- 8 קצרים
- 14 בימים ההם
- 58 ראו אור
- 70 מנבכי הארכיון
- 72 תשבצים וחידות
- 74 משתתפים

ביקורת

52 סיפורה של העלייה הראשונה דרך עיניו של חלוץ אחד / ימימה חובב
 56 סיפורו של מרד גטו וילנה דרך עיניה של פרטיזנית אחת / ישי פרנקל

אחרית דוור

60 התמורות שעברה יחידת הדואר הצה"לי ממלחמת השחרור ועד מבצע עופרת יצוקה משקפות את השינויים שעבר הצבא ושעברה החברה הישראלית כולה / איתמר עצמון

צור קשר

מכתבים ותגובות ניתן לשלוח לכתובת: סגולה – מגזין ישראלי להיסטוריה תכלת תקשורת, ת"ד 48166 ירושלים, 9148101 segula@segulamag.com

המערכת שומרת לעצמה את הזכות לערוך ולקצר מכתבים מטעמי בהירות. מכתבים לא יוחזרו לשולחים.

פרסום

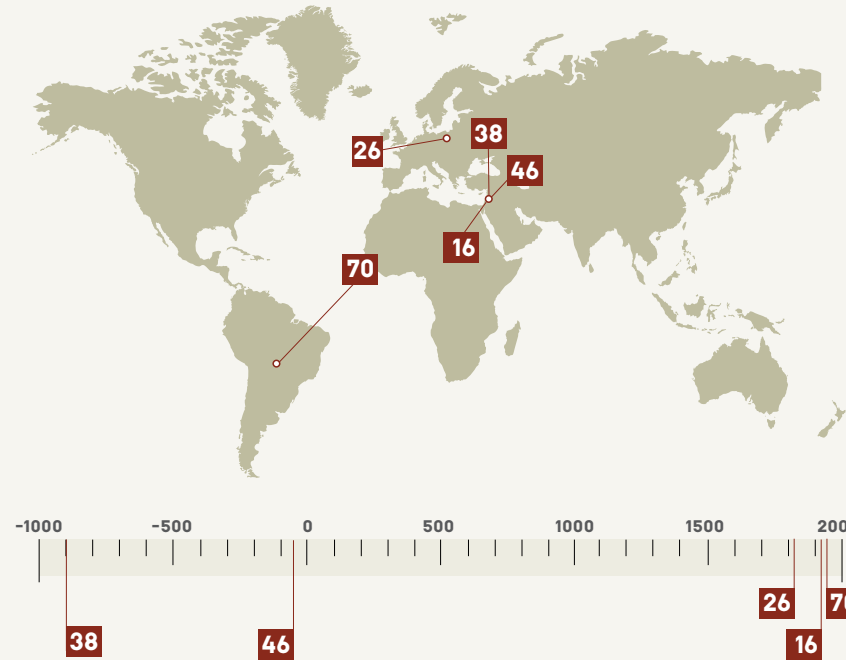
eli@segulamag.com
 טלפון: 054-5928223
 פקס: 02-5792159

סגולה רואה אור גם באנגלית!

הירשמו עכשיו!
 להזמנת חנוי:
03-6277777
 www.segulamag.com

היכן ומתי

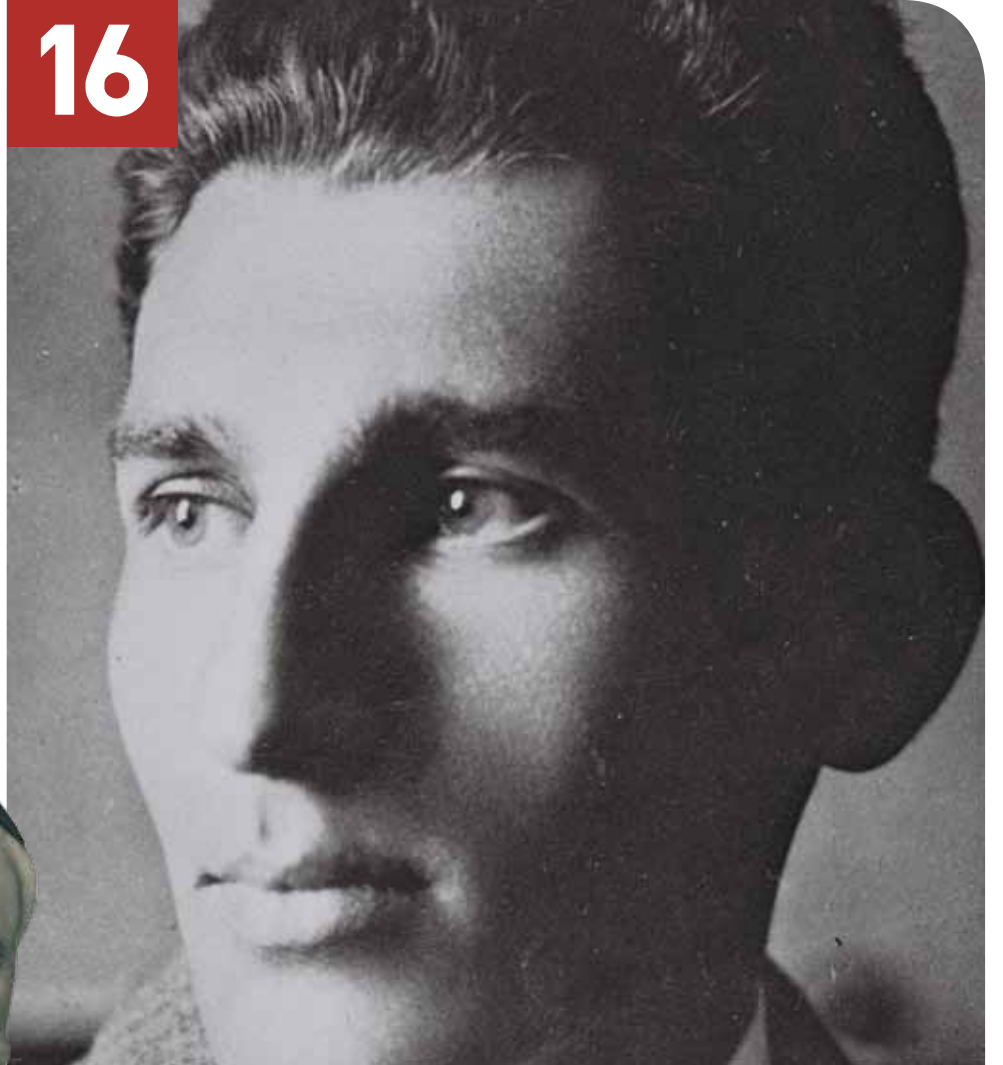
המפה והסרגל משקפים את המקומות ואת הזמנים שבהם עוסקים המאמרים והכתבות שבגיליון. המספרים מייצגים את מספר העמודים

הרי את מקודשת מולדת

16

חייו של אברהם שטרן היו מלאי תשוקה – לחקר האמת, לגאולת העם היהודי, לחירות ולעצמאות. תשוקה זו, אשר הפכה אותו בצעירותו לשחקן דרמטי מוצלח וגדשה את שיריו מלאי הפתוס, הנחתה אותו גם במאבקו בימי המחתרת עשהאל אבלמן

26 מכתבים על סף האהבה

המכתבים ששלחו גולדה פינס וארוסה זאב יעבץ זה לזה התגלגלו בין אוצרות ספרייתו של הרב וההיסטוריון, ממייסדי תנועת 'המזרחי' והעורך הראשון של ביטאונה 'המזרח', בלי שאיש שם לב אליהם. המכתבים, המשופעים ברגשות אהבה ותקווה של בני הזוג על סף הקמת ביתם ובתפיסת עולמם החינוכית, מתפרסמים כאן לראשונה / אסף ידידיה

46 היהודי הטוב

רוצה אכזרי אשר בז למסורת האבות והטחיט בירושלים את התרבות ההלניסטית? מסתבר כי דימוי זה של הורדוס, העולה מכתביו של יוסף בן מתתיהו, לא בהכרח נכון / אייל רגב

66 עוד חוזר הניגון

אריק איינשטיין ליווה בקולו את ארץ ישראל הישנה והטובה בחצי המאה האחרונה. השיר 'סע לאמ' עשוי לשמש משל הן לקורות חייו, הן לרוחה של תקופה / הילי מויאל

38 מקומי אשר בשילה

היכן ניצב המשכן בעיר הקדומה שילה, המתוארת בתנ"ך כמרכז הרוחני של עם ישראל לפני בניין המקדש בירושלים? החפירות הרבות שנעשו באתר לאורך השנים – כולל בזמן האחרון ממש – מצביעות על כיוונים שונים, אולם אין חולק על כך שהיא הייתה עיר מרכזית בעלת חשיבות ראשונה במעלה / אפרת נתן

קודש וחול, מצוות ושעשועים.
לצד בית המרחץ המפואר ביריחו
נמצא גם מקווה טהרה

ולא נתן אפילו לידידיו להיכנס לארמנותיו (שם, ט"ו 327, 1"ז 241-243).

אלא שעל אף עמדתו הנחרצת של בן מתתיהו, אחדים מהפרטים בסיפור הדמיוני שעמו פתחנו מוכחים לאור הממצאים הארכאולוגיים שנחשפו בארמונותיו של הורדוס, ובעיקר בארמונו הראשון ביריחו.

**יוסף בן מתתיהו יוצא בחמה
גלויה נגד המלך שהפר את
'חוקי האבות' בהכניסו לירושלים
משחקי גלדיאטורים, הצגות
תאטרון ואף כתובות ואותות
ניצחון של הקיסר**

טבל או לא טבל?

39 מקוואות נתגלו בארמונותיו השונים – מספר גדול ללא ספק. האורחים שביקשו לפגוש בהורדוס בארמון הראשון שבנה ביריחו, המכונה במחקר 'הגימנסיון', הופנו לאחד ממתקני הטבילה שהיו במקום. המכובדים יותר נכנסו לבית מרחץ רומי שהיו בו חדרי הלבשה אחדים וחדרי מרחץ חמים ופזורים, וקינחו בטבילה במים קרים במקווה טהרה. האורחים האחרים הופנו למקווה טהרה פשוט. גם בארמונות האחרים של הורדוס היו לאורחים אפשרויות אחדות להיטהר. לעתים נראה כי הארמונות הוקפו במקוואות טהרה: מקווה בכניסה לארמון שונית הסלע בקיסריה, שני מקוואות בארמון המערבי במצדה ושני מקוואות

היהודי הטוב

הורדוס המלך נתפס בדרך כלל כאדם רשע ואכזר אשר היה מנותק מנתיניו היהודים, התנכר למסורת היהודית והחדיר לארץ ישראל בכלל ולירושלים בפרט סממנים רומיים אליליים. אלא שהממצאים הארכאולוגיים מציגים תמונה שונה מעט. מה האמת במה שמיוחס למלך השנוי במחלוקת ואילו אגדות הן חסרות שחר? | איל רגב

הם ראו טרקלין ובו כס המלכות שהיה ריק. אחד מאנשי החצר אמר להם כי המלך מתעכב כיוון שהוא טובל במקווה לאחר שרכב על סוס בערבות יריחו וכי הוא אמור להיכנס בקרוב, וכך אכן היה. כעבור זמן לא רב הם זכו למפגש אישי ומרגש עם המלך לאחר שנקראו לגשת לטרקלין שבו ישב כעת הורדוס. המלך האזין לדבריהם בקשב רב אך לא הבטיח דבר. את הסיפור הדמיוני הזה – או סיפור אחר דומה לו – לא תמצאו בכתבי יוסף בן מתתיהו. כשיוסף בן מתתיהו מתאר את הורדוס הוא חוזר שוב ושוב על מאפיינים שונים בתכלית של המלך אשר סבו האדומי התגייר בימי החשמונאים יחד עם רוב האדומים. יוסף בן מתתיהו יוצא בחמה גלויה נגד המלך שהפר את 'חוקי האבות' בהכניסו לירושלים משחקי גלדיאטורים, הצגות תאטרון ואף כתובות ואותות ניצחון של הקיסר, וטוען כלפיו כי בהחניפו לקיסר הפר את חוקי היהודים ('קדמוניות היהודים' ט"ו, 267-276, 328). לדבריו, בשלב מסוים התבצר הורדוס מבודד בחצר מלכותו והקיף עצמו באנשי ביטחון, ושנים אחדות קודם לפטירתו הוא חשש מקשר נגדו

שנת 30 לפסה"נ. יהועזר ואלעזר ממשפחת גולית שביריחו הגיעו לארמונו של הורדוס אשר ניצב סמוך לביתם. בהיותם מנכבדי העיר ומעשיריה הם החליטו להעז ולבקש מהמלך הקלה מיוחדת במסים על תבואת השנה שחלפה בשל ההרס הנורא שפקד את העיר בעקבות רעידת אדמה. השמועות על המלך האכזר שכבש את ירושלים בעזרת הצבא הרומי עשו להן כנפיים, וחשש כבד קינן בלבם פן יבולע להם בגלל בקשתם החצופה. עם הגעתם לארמון הופתעו מדרישת השומרים לטבול במקווה שנמצא בכניסה. כששאלו מדוע עליהם לטבול נאמר להם כי המלך ואנשי החצר מקפידים בתקופה זו, סמוך לחג הפסח, על אכילה בטהרה. יהועזר ואלעזר שיערו כי לא יעלה בידם לפגוש את המלך פנים אל פנים והם ייאלצו לשטוח את בקשתם בפני אחד השרים או הפקידים. להפתעתם הורו להם השומרים, ללא שעברו תחקיר קפדני במיוחד, להיכנס לחצר ענקית מוקפת עמודים שבה חיכו עוד עשרים אנשים לפחות. בקצה החצר

הצד היהודי של המשפחה. מרים החשמונאית יוצאת ממשפטו של הורדוס בעלה. ג'ון וויליאם ווסטרהאוס, 1887

מטבע שעליו דמותה של מרים החשמונאית, 1553

מנינותיו של הורדוס, דרוסילה וברניקי, בנותיו של המלך אגריפס הראשון, נישאו אף הן לגויים. אגריפס דרש מעוזי מלך אמסה ומפולימון מלך קיליקיה להימול כדי לשאת את בנותיו, והם אכן נימולו. דרוסילה הייתה אמורה תחילה להינשא לאפיפנס מלך קומגנה, אך כיוון שהאחרון סירב להימול הנישואין בוטלו.

מתברר אם כן שבמשפחת הורדוס התנגדו לנישואין של אישה יהודייה עם גבר נכרי, אולם למצב ההפוך לא הייתה התנגדות והורדוס ובניו נישאו לנשים נכריות. נראה שהסיבה לכך היא שבאותה תקופה השיוך לעם היהודי נקבע על פי האב, בשונה מההלכה הרווחת בספרות חז"ל שלפיה הוא נקבע על פי מוצאה של האם. סביר להניח כי הנשים הנכריות שהוכנסו למשפחת הורדוס הודרכו להתאים עצמן לאורח החיים היהודי, אך אין לדעת אם הן התגיירו בדרך כלשהי. על כל פנים, מההתעקשות שבנות המשפחה

להורג את אשתו האהובה מרים החשמונאית ושלושה מבניו מכיוון שחשד בהם שהם מבקשים להדיחו מכס המלכות ולרשת אותו, וכמי שהעריץ את אוגוסטוס ובנה עבורו מקדשים פגניים בארץ. כיצד ייתכן שאדם כזה הקפיד כל כך על דיני טומאה וטהרה? מצד שני, הממצאים הארכאולוגיים מעידים כי הורדוס בנה מקוואות רבים בארמונותיו, כולל בחלקים הפנימיים ששימשו רק אותו ואת משפחתו. ועדיין ניתן להקשות: אולי הורדוס רק ניסה לעשות רושם טוב על אורחיו היהודים והציג בפניהם מצג שווא כאילו הוא מחויב לתורה ולמצוות?

בטרם נחרוץ את דינו של הורדוס הבה ננסה לחשוב כיצד היינו שופטים אותו לאור הממצאים מארמונותיו לולא היו בידינו דבריו של יוסף בן מתתיהו. לאור חשיפתם של מקוואות טהרה רבים כל כך בארמונותיו אין ספק כי הורדוס והסוכבים אותו הקפידו על דיני טומאה וטהרה. גם אם נאמר שמטרת המקוואות הממוקמים בחלקים הפומביים של הארמון הייתה לכסות על פרצופו האמיתי של המלך, הרי שאיש מהאנשים שבפניהם רצה הורדוס להצטייר כצדיק לא היה אמור להיכנס לאזורים הפנימיים של הארמון ולראות את המרחצאות הפרטיים שהיו בהם. מדוע אם כן בנה הורדוס מקוואות גם באזורים אלה? עצם הטענה שהורדוס ביקש להתחנף לקהל היהודי היא בעייתית למדי: הורדוס הקים סמוך לבית המקדש תאטרון, אמפיטאטרון והיפודרום וקיים שם בין השאר משחקי גלדיאטורים אשר עוררו התנגדות ציבורית עזה. הוא לא היה מסוג השליטים החוששים מדעת הקהל, ולכן אין בסיס להשערה שהמקוואות נועדו להתניף ליהודים.

הממצאים הארכאולוגיים עולה אם כן שהורדוס ובאי ביתו נהגו להיטהר מעת לעת. כיצד מתיישבים הדברים עם תיאוריו של יוסף בן מתתיהו המציגים את הורדוס באור שלילי כאדם שהפר ברגל גסה את חוקי האבות? למען האמת גם בספרו של יוסף בן מתתיהו התמונה מעט מורכבת יותר, וגם שם נגלה רמזים ליחסו האוהד של הורדוס ליהדות ולמצוותיה.

עם הגוי הזה את לא מתחתנת!

טובי בניו של הורדוס נשאו נשים נכריות, ומן הסתם היו אלה נישואין דיפלומטיים. אלכסנדר, בנו ממרים החשמונאית, התחתן עם גלפירה בת ארכילאוס מלך קפדוקיה; הורדוס אנטיפס, בנו ממלחתי השומרנית ולימים שליט הגליל ועבר הירדן, התחתן עם בתו של ארטס מלך הנבטים. אך כששלום, אחותו התככנית של הורדוס, ביקשה להתחתן עם השר הנבטי סילאיוס, הורדוס התנגד. הוא דרש שהנבטי יימול קודם, אך סילאיוס סירב והנישואין לא יצאו לפועל. שתיים

אגריפס הראשון, נכדו של הורדוס, דרש מעוזי מלך אמסה ומפולימון מלך קיליקיה להימול כדי לשאת את בנותיו, והם אכן נימולו

האם מקום מושבו של הורדוס היה נגיש ליהודי מהשורה? הארכאולוג פרופ' אהוד נצר ז"ל בחדר הכס בארמון שבהרודיון צילם. באדיבות גבי לרן, משלחת החפירות של האוניברסיטה העברית בהרודיון

רומית מיוחדת הקרויה 'אופוס רטיקולטום' והוצמדה אליו ברכת טבילה. כך היה גם במבצר ההר המפורסם בהרודיון, ואילו בארמון הצפוני במצדה, שכלל שלושה מפלסים, נבנה בית מרחץ עם מקווה בכל אחד מהמפלסים. מקוואות נוספים, ששימשו את החיילים ואת אנשי החצר של הורדוס, מוקמו בקצה הארמונות, ומכאן ראייה נוספת לכך שהמקוואות שמוקמו באזורים הפנימיים של הארמון יועדו להורדוס עצמו. הורדוס הציג חידוש ארכיטקטוני, תרבותי ותפיסתי כששילב מקוואות טהרה יהודיים בבתי מרחץ רומיים. בית המרחץ היה המוסד החברתי החשוב ביותר בחייהם של אנשי רומא. שם הם נפגשו, דיברו ואכלו יחדיו. הורדוס הפך את הפריגיידריום הרומי – חדר המים הקרים שכלל ברכה רדודה ללא מדרגות אשר נועדה לקירור הגוף לאחר המרחץ החם והייתה מרכיב בסיסי בכל בית מרחץ – למקווה טהרה. במקום לשהות בברכת הטבילה במשך זמן מה כנהוג במרחץ, טבלו במקווה את מלוא הגוף ויצאו מיה. כך חוברו יחדיו ההלכה היהודית והתרבות הרומית למתקן משולב חדש שגישר על שני עולמות מנוגדים. מה הניע את הורדוס ליצור את החידוש הזה? בניסיון לענות על שאלה זו מתנגשות ההיסטוריה והארכאולוגיה. מצד אחד, ההיסטוריון יוסף בן מתתיהו מתאר את הורדוס בפרטי פרטים כפסיכופת שהוציא

בארמון בהרודיון תחתית. לעתים טבלו אנשי החצר והאורחים בבתי מרחץ רומיים שכללו גם מקוואות. בבתי המרחץ היו ברכות קטנות שבהן חוממו המים באמצעות הזרמת אוויר חם מתחת לרצפה, ובסיום הרחצה טבלו האנשים במקווה. כך היה בבתי המרחץ שנבנו בחצר הארמון השני ביריחו, סמוך לארמון הצפוני במצדה, בהרודיון תחתית, במבצרי קיפרוס עילית ותחתית שמעל ליריחו ובמבצר מכוור שבעבר הירדן.

אולם המעניינים ביותר הם המקוואות שיועדו כנראה להורדוס בכבודו ובעצמו. אלה שולבו בבתי מרחץ רומיים מפוארים ביותר ומוקמו באזורים הפנימיים של הארמונות, ועל כן סביר לשער כי יועדו למלך. הבולט שבהם הוא בית מרחץ מפואר בארמון השלישי ביריחו. בית המרחץ נבנה בטכניקת בנייה

דבריו של יוסף בן מתתיהו קיבעו בתודעה את דמותו של הורדוס כמלך שהתאכזר ליהודים. תחריט עץ של יוסף בן מתתיהו וכתב יד של ספרו 'קדמוניות היהודים', פולין 1466

יינשאו לגברים נימולים ניתן ללמוד כי הזהות היהודית הייתה חשובה להורדוס וליורשיו, וכי גם לנישואי תערובת ממניעים דיפלומטיים היו גבולות.

לקדש שם שמים

חז"ל קבעו: "מי שלא ראה בניין הורדוס לא ראה בניין נאה מימיו" (בבא בתרא ד:), ואכן, חומות הר הבית של ימינו והממצאים הארכאולוגיים מהחפירות שנערכו ממערב להר הבית ומדרומו אינם מותירים ספק: זה היה המתחם המקודש הגדול והמפואר ביותר בעת העתיקה. גם יוסף בן מתתיהו לא נותר אדיש למפעל הבנייה הכביר של הורדוס ותיאר את המקדש שבנה במלוא תפארתו. אך מדוע דווקא הורדוס הוא שזכה לבנותו?

בנאום המובא אצל יוסף בן מתתיהו מסביר הורדוס מדוע החליט לבנות מחדש את בית המקדש. לטענתו מגיע לקדוש ברוך הוא מקדש מפואר מזה הנמוך והפשוט שבנה בימי שיבת ציון תחת אילוצים פוליטיים. הורדוס אומר שוב ושוב כי הוא פועל מתוך חסידות דתית כלפי הא-ל. אך מדוע הוא חשב שדווקא הוא מתאים לממש את היוזמה הזו? בנאומו מדגיש הורדוס כי קשריו עם הרומים מאפשרים לו לתקן מה שנפגם בעבר, לבנות מקדש מפואר וכך להשיב לא-ל על הטובות שגמל עמו ('קדמוניות היהודים' ט"ו, 382-387).

בהזדמנות אחרת התבקש ניקולאוס מדמשק, סופרו הנכרי ויד ימינו של הורדוס, להיות מליץ יושר בפני מרקוס אגריפס ואנשיו למען יהודי איוניה – ערים יווניות לחופה המערבי של תורכיה של ימינו – שסבלו מהתנכלות של הרומים. טענתו המרכזית של ניקולאוס הייתה כי על הרומים לכבד את הזכויות הדתיות של היהודים ברחבי העולם ההלניסטי, ולו רק בשל נאמנותו של הורדוס כלפיהם. מאוחר יותר גם הורדוס עצמו זקף לזכותו את הסכמתו של אגריפס להיענות לבקשה (שם, ט"ז 27-63).

אין ספק שבשני המקרים מדובר

המסמכות שטבע הורדוס היו דומים בסגנונם ובערכם למסמכות החשמונאיים. פרופט ברונזה ועליה קרני שפע באדיבות איחור עצמון

בתעמולה פוליטית, אך היא מלמדת כיצד ביקש הורדוס לעצב את דעת הקהל: המלך דואג לזכויותיהם הדתיות של היהודים וגם קרבתו לרומא נעשית לטובת היהודים. רוצה לומר: אם הורדוס לא היה שליט חזק שהרומאים מתייחסים אליו בכבוד, לא היה מי שיבנה את בית המקדש המפואר וידאג ליהודים ברחבי האימפריה.

לפגוש את המלך

הורדוס, המתואר על ידי יוסף בן מתתיהו כמלך רודף ורדוף, חשדן, נקמן ואכזר, דומה בעינינו למלכת הקלפים ב'עליזה בארץ הפלאות' אשר בכל משפט שני הפטירה "ערפו את ראשו!" – ואנשיו אכן ערפו לא מעט ראשים. מי ירצה בקרבתו של מלך כזה? כפי שכבר הראינו, יוסף בן מתתיהו מספר שהורדוס הקיף עצמו בשומרי ראש ובערוב ימיו אסר אפילו על הקרובים לו ביותר לשהות במחיצתו. העלילה הדרמטית והמפורטת של חייו ושל היחסים בחצר המלכות המשפחתית, כפי שיוסף בן מתתיהו פורס אותה בפנינו, רצופה תככים, אינטריגות וסערות נפש של מלך מגלומן ופרנואידי, והיו שטענו כי הורדוס לקה במחלת נפש כלשהי אשר החמירה לקראת סוף ימיו.

אך לצד כתבי בן מתתיהו יש בידינו תיאור שונה של הורדוס ושל יחסיו עם הסובבים אותו כפי שעולה מהמצא הארכאולוגי. התכנית האדריכלית של ארמונותיו הרבים – אם רק נדע לנתח אותה נכונה – מאפשרת לנו לשחזר את חיי החצר ואת היחסים בין המלך לבין אנשי החצר והאורחים שפקדו את הארמונות. הארמונות תוכננו על ידי המלך ולכן הם משקפים את הדרך שבה שאף הורדוס למלוך. כאן מחכה לקראתו של יוסף בן מתתיהו הפתעה.

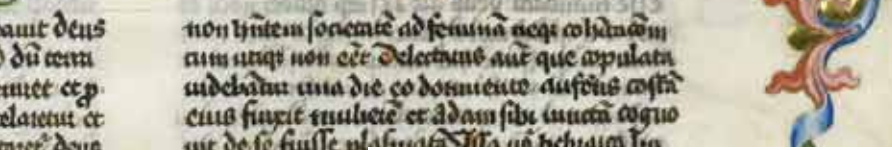
הבה נשוב אל יהועזר ואלעזר בני גולית שעמדו לפגוש את הורדוס בארמון הראשון ביריחו. כוכו, מיד עם כניסתם לארמון הם הגיעו לחצר ענקית מוקפת עמודים ומולם היה טרקלין פתוח לרווחה שבו ישב המלך. כמו כל הציבור שהתכנס בחצר, הם יכלו לחזות במלך והמלך ראה אותם. הארמון נבנה כך שיאפשר מפגשי מבט הדדיים וחילופי דברים בין הורדוס לאורחיו. שנים אחדות אחר כך בנה הורדוס ארמון נוסף ביריחו, צפונית לארמון הראשון. המבקרים בארמון החדש נכנסו לחצר שהיו בה בית מרחץ רומי, מקווה וברכות שחייה, הם עברו באכסדרת עמודים ומיד ראו את המלך שישב בחדר קבלה פרטי. הם נופפו למלך לשלום או החליפו אתו מלות ברכה עוד קודם שפגשו את האורחים האחרים שהוזמנו, ורק אחר כך הם המשיכו לאולם עמודים רחב ידיים שבו התכנסו כולם. המלך הצטרף אליהם מאוחר יותר, לאחר שכל המוזמנים הגיעו.

נרחיק כעת לקיסריה, העיר שהורדוס הקים מחדש כעיר מעורבת של יהודים ונכרים, ובנה בה יותר מבכל עיר אחרת. על חוף הים, סמוך לתאטרון המפורסם הפעיל עד ימינו, נבנה ארמון על שונית סלע ובמרכזו ברכת מי ים מוקפת עמודים. המלך ישב בחדר מפואר סמוך לברכה וצפה באורחיו מתרחצים, משחקים ונהנים על גדותיה.

הארמון המרשים ביותר מבחינה ארכיטקטונית, וכנראה גם המרשים ביותר בכל רחבי האימפריה הרומית בתקופתו, נבנה דווקא במדבר – הארמון הצפוני של הורדוס במצדה. הוא כלל שלושה מפלסים של אולמות עמודים התלויים על צוק הסלע. היו אלה אולמות קבלה שנועדו להתוועדות של האורחים ואפשרו מפגש ללא מחיצות עם הורדוס עצמו. בכל הארמונות הללו, שנבנו במחצית הראשונה של תקופת שלטונו (הורדוס מלך בשנים 37-4 לפסה"ג), הקיף המלך את עצמו באנשי חצר ובאורחים, ומשמעות הדבר היא שעל פי הממצאים הארכאולוגיים הורדוס חתר בתקופה זו למגע עם זולתו.

השינוי חל בשליש האחרון של ימי מלכותו. הארמונות שבנה בתקופה זו הם בעלי אופי שונה לחלוטין. הארמון המפואר ביותר שנבנה אז הוא הארמון השלישי ביריחו שמוקם על גדות נחל פרת (ואדי קלט). האורחים הופנו לאולמות עמודים רחבי ידיים ולחדרי אירוח נוספים, אך היה רק אולם אחד שממנו ניתן היה ליצור קשר עין עם הורדוס אשר הסתגר בחדר הכס הפרטי שלו. כדי להגיע לאולם זה ולגשת אל המלך היה צורך לעבור חדרים אחדים, פרוזדורים ושומרי סף. ניכר כי הורדוס לא היה מעוניין שאורחי הארמון יגיעו אליו וכי הפך פחות נגיש לקהל. גם בארמון המערבי במצדה, ארמון שהורדוס הרחיב בהדרגה במהלך שלטונו, לא היה פשוט לפגוש את המלך. אורחיו של הורדוס נאלצו לעבור חדרים אחדים, כניסות ומעברים עד שהגיעו לחדרו הפרטי. בניגוד לארמונות האחרים, בארמון זה לא היה אולם התכנסות שבו המתנינו למלך. מבקרים לא היו רצויים בארמון זה. חדרי הארמון הרבים יועדו ברובם לפקידים, לשרים ולאנשי מנהל, וגם עבורם הורדוס לא היה נגיש.

מתברר אם כן שרק כעשר שנים לפני מותו ביקש הורדוס להתרחק מאורחיו וממבקריו. ניתן אולי לקשור זאת למחלת הנפש שלו, אולם התנהגות שכוז לא הייתה נדירה כלל בקרב שליטים בעולם ההלניסטי ובקרב שליטים בכלל. לא כל מלך מעוניין להיות קרוב לשריו, למקורביו ולאורחיו. מה שמעניין יותר הוא הצד השני של המטבע: במשך רוב ימי מלכותו הורדוס ביקש להיות נגיש לאורחיו, לשריו ולאנשי חצרו. הוא לא חשש ממפגש עם מבקרים רבים ורצה להרשים אותם בנוכחותו.

אגריפס הראשון, נכדו של הורדוס, דרש מעזיז מלך אמסה ומפולימון מלך קיליקיה להימול כדי לשאת את בנותיו, והם אכן נימולו

רצח אופי?

אין חולק על כך שהורדוס היה מלך קשוח, לעתים אף אכזר, שביקש להאדיר את שמו ולהתקרב לרומא, וגם אין ספק כי רבים ממעשיו נגדו את התורה ואת האתוס היהודי בימיו. אולם אל לנו להסתפק במה שכתב עליו יוסף בן מתתיהו. כשאנחנו בוחנים את הממצאים הרבים והמרשימים מארמונותיו עלינו לשים לב כיצד משתקפות מתוכם דמותו של המלך וחדר מלכותו. אל לנו להתעלם מעדויות חד משמעיות על אופיו ועל התנהלותו, גם אם הן עומדות בסתירה לנאמר במקורות הכתובים. הרי אלה לא ירדו משמים אלא נכתבו בידי מי שביקשו לעצב דימוי היסטורי מסוים. ליוסף בן מתתיהו הייתה נקודת מבט משלו, שהושפעה מתפיסת עולמו ומהאינטרסים ששירתו אותו. בניגוד לכך, הממצאים הארכאולוגיים – אם רק נפרשם נכון – מספרים את סיפורו האמיתי של הורדוס מזווית אישית ובאופן בלתי אמצעי וחד משמעי.

הורדוס צועק אלינו מבין עמודי הארמונות ומהמקוואות הרבים: "אני הייתי יהודי טוב". האם נאמין לו? ההכרעה נתונה בידינו, אך חשוב לזכור כי מדובר בעדויות רבות מכלי ראשון הגלויות לפנינו באתרים רבים בארץ ובמוזאון ישראל. בווא לשפוט אותו בעצמכם. ■

לקריאה נוספת:

איל רגב, "הורדוס שלא הכרנו: מקוואות חברה ופוליטיקה בארמונות הורדוס", בתוך: 'יחידושים בחקר ירושלים' הקובץ ה' 18 (תשע"ג), עמ' 102-83.

